

**О. М. ПАЛАМАР**, аспірант

(Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ)

## ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У СТАВЛЕННІ УЧНІВ ДО ПРИРОДИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 11, с. 109–110

*Розкриваються психологічні особливості формування ставлення людини до природи загалом і учнів зокрема. Зазначаються принципи виховання екоцентричної свідомості школярів. Показано важливість актуалізації у процесі навчання дітей мотивів гуманного ставлення до природи.*

Світова спільнота, наука й освіта на сучасному етапі історичного розвитку постають перед необхідністю пошуку шляхів вирішення проблеми бездуховності, зокрема виховання у сфері взаємодії з природою. Перехід суспільної свідомості до розуміння необхідності забезпечення взаємоузгодженого, гармонійного розвитку суспільства і природи потребує нової системи цінностей у ставленні людини до природного оточення, до життя, до самої себе.

Гуманізація змісту природничих знань, наближення їх до сфери моральних норм є одним з пріоритетів у справі виховання світогляду підростаючого покоління.

Розглядаючи особливості репрезентації у буденній свідомості ставлення “людина – природа”, вчені констатують переважання антропоцентричної установки її сприймання.

Аналіз літератури [2; 4] засвідчує, що ставлення людини до природи має складний неоднозначний характер, однак сучасні автори виокремлюють дві основні тенденції розгляду морально-етичних аспектів такого ставлення:

- антропоцентризм (“традиція управління”) – прагнення до панування над природою, об’єктне сприйняття та прагматичний характер взаємодії з нею;
- екоцентризм (“традиція співробітництва”) – відсутність протиставлення людини і природи, суб’єктне та непрагматичне ставлення до неї, перенесення моральних норм на світ природи.

Отже, одним з основних освітніх завдань природознавства є виховання особистості з високим

рівнем екологічної культури, екоцентричним типом свідомості, сформованим емоційно-ціннісним особистісним ставленням до природи та самого себе. Ураховуючи підвищену емоційність та чуйність дітей молодшого шкільного віку, розкриття перед ними ціннісних аспектів природознавства мотивує учнів до оволодіння знаннями, що надають наукового обґрунтування природоохоронним заходам, знаннями, що мають бути реалізовані у практичній діяльності, яка полягає у збереженні та примноженні багатства природи, піклуванні про неї як джерела пізнання, здоров’я, творчого натхнення.

Важливе значення має не лише дотримання особистістю сукупності вимог екологічного імперативу, а й здатність до моральної поведінки в широкому спектрі ситуацій взаємодії із соціо-природним середовищем, що непередбачені конкретними правилами, тобто в ситуаціях, що потребують “розширення” відомої моральної норми. Базисом формування гуманного ставлення до природи є орієнтація учнів на розуміння життя в усіх його проявах як найвищої цінності, екологічної відповідальності, необхідності “самообмеження” як одного з елементів екологічно виправдані поведінки в навколишньому середовищі, спираючись на ідеали добра, краси, любові як фактори регуляції взаємовідносин людини і природи, що включає рівні відчуттів, переконань, дій та вчинків.

На думку психологів, головним рушієм моральної поведінки особистості в галузі взаємодії з навколишнім середовищем є безпосередні почуття, що відображають внутрішній світ особистості та

її ставлення до природи. Саме у процесі відчуттєвого сприймання об'єкта або явища знання перетворюються на переконання, відбувається їх інтер- та екстеріоризація, перехід від знання до усвідомлення. Екологічні переконання містять етичний аспект, що формується на основі етичних знань, у процесі моральних суджень та моральної діяльності. Отже, моральна поведінка відбиває ставлення до природи як "значущого іншого" [2] і стає стійкою характеристикою особистості. Як первинні щодо розуміння та діяльності відчуття, емоційна чуйність, емпатія виражають суть ставлення особистості до природи, яке, у свою чергу, яскраво виявляється у вчинках.

На сучасному етапі розвитку природничих наук поряд з традиційним вивченням хімічного, фізичного та біологічного впливу на людину середовища її існування дедалі більше уваги приділяється психологічному аспекту взаємодії в системі "людина — природа". У цьому зв'язку відбуваються виокремлення і реалізація екологічного підходу власне у психології [2; 3], предметом вивчення якого є характер впливу на людину екологічних факторів; екологічна свідомість, що розглядається в соціо-, онтогенетичному та функціональному аспектах.

У літературі виокремлюються найбільш значущі для психіки людини екологічні фактори. Прагнення до якнайповнішого вивчення поведінки людини в реальному світі зумовило виокремлення напрямку "психологія навколишнього середовища" (інвайронментальна психологія) [2; 3].

У положеннях цього напрямку психологічної науки зазначається, що різні психологічні характеристики особистості є залежними змінними від параметрів навколишнього середовища; середовище істотно впливає на поведінку людини, отже, людина і навколишнє середовище слід розглядати як єдину систему [1-3].

Виховання екоцентричної свідомості школярів базується на таких засадах:

- визнання природних об'єктів і природи загалом одвічно самоцінними, такими, що мають право на існування незалежно від прагматичного ставлення людини;
- людина і природа взаємозалежні й становлять єдину глобальну екосистему;
- взаємодія людини з природним середовищем має відповідати нормам "екологічного імперативу": дозволено лише те, що не порушує екологічну рівновагу у природі;
- подальший розвиток природи та суспільства має відбуватися шляхом коеволюції (взаємовигідної єдності), адже "перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не буде застосовувати свій розум та свою працю на самознищення" [1, 148].

Отже, актуалізація системи мотивів ставлення до природи, де втілюється базова потреба у взаємодії з природним середовищем, є одним з важливих чинників формування гуманного ставлення школярів до природи.



#### Література

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. — М.: Наука, 1989. — 262 с.
2. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. — Ростов н/Д: Феникс, 1996. — 480 с.
3. Москвичов С. Г. Про предмет екологічної психології // Практична психологія та соціальна робота. — 2000. — № 1. — С. 4-6.
4. Панов В. И. О предмете психологии экологического сознания // Прикладная психология. — 2000. — № 6. — С. 1-24.